

חנקה בילדותה

אלה, האם החורגת

קארל, אביה של חנקה

הרקורדיאם לחיים

בתוך התופת שימש טרזיינשטאט "גטו לראווה" של התעמולה הנאצית • קונצרטים של האסירים הציגו לעולם אורח חיים "נורמלי", בעוד מאחורי הקלעים שררו רעב, מחלות ומוות
• חנקה דרורי, אחת מ-325 הילדים שחיו בגטו ושרדו, היתה בתזמורת שניגנה למען הצלב האדום את הרקוויאם של ורדי • בחודש הבא תנוגן היצירה באירוע מיוחד בפסטיבל ישראל

דינאל סיריוטי

גטו טרזיינשטאט מסמל, אולי יותר מכל, את רשעותם הצינית של הנאצים, אשר השתמשו באסיריהם היהודים כבשחי קנים במחזה אבסורד המיועד להראות לעולם שמכונת ההשמדה היא למעשה כפר נופש ציורי. מעבר לזוועות שסבלו, כדי לשרוד בטרזיינשטאט, נאלצו היהודים, ובהם גם ילדים, לשמש ניצבים במופע ההטעיה של מכונת התעמולה הנאצית. חנקה דרורי (פולק), בת 80, חברת קיבוץ החותרים, היתה אחת מ-325 הילדים ששרדו את גטו טרזיינשטאט ונשלחו לאחר מכן אל מחנות ההשמדה. במהלך התקופה שבה התגוררה בגטו השתתפה חנקה, אז בת 10 וחצי, בפעילויות תרבותיות רבות הקשורות למוסיקה, למשל בהפיכת הרקוויאם של ורדי שהועלתה שם למען חברי משלחת הצלב האדום, ואף שיחקה בתפקיד ראשי באופרת ילדים.

השנה, במסגרת פסטיבל ישראל שיתקיים בחודש הבא, תוכל חנקה לשוב ולשמוע את צלילי הרקוויאם שינגנו לזכר הקורבנות ולשורדים של אותה הפקה נוראית. פרויקט הדגל בתחום הקלאסי של הפסטיבל יהיה קונצרט היסטורי, מרגש ויוצא דופן, פרי שיתוף פעולה ישראלי-צ'כי ואמריקני. "הרקוויאם של ורדי – רקוויאם של התרסה" ייכלל ביצוע מרגש המשלב נגינה, קטעי ארכיון ועדויות של ניצולים מגטו טרזיינשטאט, שם הועלתה הפקה זו לראשונה. הקונצרט, בניצוחו של מורי סידלין ובהשתתפות השחקנים ששון גבאי ויונה אליאן,

מקהלת קון הצ'כית על 80 משתתפיה, התזמורת הסימפונית ירושלים רשות השידור וסולנים ישראליים, יתקיים בנוכחות ניצולי המחנה ומייסדי בית טרוזין.

עד מאי 1945 עברו בגטו, שהוקם בסוף 1941 בעיירה טרוזין מצפון לפראג שבצ'כוסלובקיה, יותר מ-150 אלף יהודי מרכז אירופה מצ'כיה, מאוסטריה, מסלובקיה, מרומניה, מהולנד, מהונגריה ומגרמניה. 90 אלף מהם שולחו למחנות ההשמדה ורק כ-4,300 שרדו. בתוך הגטו מתו כ-35,500 מרעב ומחלות. בטרזיינשטאט היו גם 12,121 ילדים יהודים. 9,001 מהם נשלחו למחנות ההשמדה – ורק 325 חזרו מהתופת.

אחת מהילדים ששרדו היתה חנקה. "הוריי היו גרושים, ואבי נלקח לטרזיינשטאט כדי לסייע בבניית הגטו. אני הגעתי חצי שנה אחריה", היא מספרת. "את אמי ראיתי זמן קצר לפני שהגעתי לגטו. היא נשלחה בטרנספורט לגטו לודז' ולא שמעתי ממנה מעולם. בטרזיינשטאט פגשתי את סבתי מצד אמי וכמה דודים ובני דודים, אבל הם כולם נספו והיחיד שנותר היה אבא שלי".

"המתפלת בגטו לימדה אותנו לשיר"

בזמן שאביה עבד בבניית הגטו, הבין כי לא יוכל להתגורר עם בתו, שכן הילדים הופרדו מהמבוגרים. "הוא סידר לי מקום בבית הילדים, ושם היתה מטפלת ראשית בשם אלה פולק, שלפני המלחמה היתה מוסיקאית ומורה לפסנתר באקדמיה של פראג וגם ציונית גדולה", נזכרת חנקה. "לפני שהגרמנים סגרו את שערי ההגירה היא היתה יכולה למלט את

עצמה מצ'כיה, אבל בחרה ללכת עם הילדים לגטו טרזיינשטאט. בבית הילדים אלה לימדה אותנו לשיר בכמה קולות והכינה אותנו כמקהלה לקראת קונצרטים ומחזות זמר, שהעלינו באמצעות שמיעה של אופרות שהומרים המבוגרים יותר היו מבצעים בחזרות שקיימו במרתף בית הילדים".

עולמה של חנקה הוא, ולו במעט, כשאביה התאהב במטפלת האהובה עליה ונישא לה בגטו. "אבא שלי היה מגיע לבקר אותי בבית הילדים והיה עוזר למטפלת שלנו, אלה, בכל מיני תיקורי נים ושיפוצים. הם התאהבו והתחתנו בגטו ואני שימשתי שושבינה. הייתי מאוד מאושרת שאלה היא גם המורה שלנו לפסנתר, גם המטפלת שלי וגם אמי החורגת".

חנקה מספרת כי הגרמנים אמנם אסרו להכניס כלי נגינה לגטו, אולם אמנים ומוסיקאים רבים

"איש לא היה בטוח.

דווקא רוב חברי התזמורת, שהופיעו בקונצרט לפני משלחת הצלב האדום, נשלחו מייד לאחר מכן בטרנספורטים למחנות ההשמדה"

הצליחו להבריח את כליהם, וכך לעיתים נוצרו מקהלות ותזמורות שפעלו בגטו – ברוב המקרים במקומות מסתור ותחת מעטה חשאיות, ומלבד הפסנתר הישן שעליו ניגנה הפסנתרנית והמטפלת אלה פולק, היה כלי נגינה נוסף. "תמיד היה שומר שהיה משגיח שהחיילים הנאצים לא מתקרבים למקומות שבהם נערכו החזרות", מספרת חנקה, "אבל הנאצים גילו לבסוף שיש חיי תרבות בגטו, ובמקביל החלו להתעורר בעולם קולות רבים נגד מה שמתחולל במחנות הריכוז וההשמדה באירופה". מכונת התעמולה המשומנת של הגרמנים הצליחה בציניות לנצל את האמנים "המורדים" של הגטו לטובתה, ומשטרו של היטלר הציג את טרזיינשטאט כגטו ראווה לעולם. במסגרת "ההצגה" הנאצים הכי ריחו את היהודים בגטו, באמצעות איומים קשים, לקחת חלק בתצוגת השקר בפני משלחות הצלב האדום, תוך הסתרת משלוחי היהודים למחנות המוות והתנאים האמיתיים ששררו במקום. ואולם מאז חורי הקלעים שלטו הרעב, הצפיפות, הוזהמה, המחלות, ובעיקר הפחד מפני הטרנספורטים היומיים. "תמיד נשלחו טרנספורטים שלא ידענו לאן הם הולכים", נזכרת חנקה, "איש לא ידע אם יהיה כאן מחר. אכלנו מנות קצובות של לחם, מרגרינה וגם קליפות של לפת ותפוחי אדמה, וישנו בצפיפות נוראה על דרגשי עץ שנבנו קומות-קומות".

על אף התנאים הקשים, הפעילות התרבותית שלא נכפתה על ידי הנאצים לראווה סחפה אחריה את האסירים היהודים בגטו. נערכו הצגות ומחזות מאולתרים בחצרות של בתים ובעליות גג. במרתפים נערכו קונצרטים מאולתרים בליווי מקהלות

מופע הילדים "ברונדיבאר" כפי שהוצג בסרט התעמולה של הנאצים | צילום: נאצינות בית טרוין

חנקה דרורי. "התרמית של הנאצים לא הצילה חיי יהודים" | צילום ופרודוקציות: הישל חוט קום

נך פעלה ההצגה בטרזיינשטאט:

מחנה ריכוז במסווה של בית הבראה

לפגוע ביהודים שירוכזו ויעברו במחנה הריי כוון, וכי הקהילה היהודית בגטו מקיימת תנאי חיים נורמטיביים שבמסגרתה יש דיור ות-עסוקה לכולם, מערכת חיי-נוך וטיפול לילדים ולנוער, שירותי בריאות ברמה טובה, חלוקת מצרכים ומזון ופעי-לויות תרבותיות כגון הצגות תיאטרון, קונצרטים, קבר-טים ומזרח. העובדה כי רבים מקרב היהודים ממרכז אירופה שנשלחו לגטו טרוזיינשטאט היו בעלי מקצועות חופשיים: מדענים, רופאים, מוסיקאים, אמנים ואנשי רוח, סייעה בירי התעמולה הנאצית לשווק את טרוזיינשטאט כמודל ודוגמה למחנה עבודה וריכוז שבו יהודים מקיימים חיי קהילה שר-קיים ונורמליים – זאת בניגוד לטענות שהחלו להישמע בעולם, כי במחנות הריכוז באירופה מבצעים הגרמנים רצח עם שיטתי של יהודים.

שער המחנה

ל פי הנתונים של מוזיאון בית טר-זין, בשיא פעילותו של הגטו בספטמ-בר 1942 נדחסו בגטו שהוקם בעיירה שיועדה לאוכלוסייה של 7,000 נפש לכל היותר, כ-60,000 אסירים, רובם קשישים ותשושי נפש שחיו בגטו בתנאים קשים ומתו מרעב, מקור וממחלות שונות. אף שהגטו היה מחנה ריכוז ומחנה מעבר למחנות המוות במזרח איר-פה, לאחר שהתעוררו קולות בעולם נגד ההשמדה השיטתית של יהודים באירופה המתבצעת על ידי הנאצים ועוזריהם במחנות הריכוז באירופה, הגרמנים הציגו אותו בפני העולם כמעין בית הבראה ליהודים מבוגרים ומיוחסים מצ'כיה וממרכז אירופה. יתרה מכך, מכונת התעמולה הגרמנית הד-גישא את העובדה כי הנהגת יהדות צ'כיה, בראשותו של יעקב אדלשטיין, תמכה בהק-מת גטו טרוזיינשטאט באוקטובר 1941 מתוך אמונה כי הגרמנים יעמדו בהבטחתם שלא

ניצולים רבים מגטו טרוזיינשטאט, סייע להם לש-רוד. לאחר תבוסת הגרמנים חזרו לפראג, ושם התגוררו והתפרנסו משיעורי פסנתר שהעבירה פולק ומקציבת יתומים שקיבלה דרורי. ב-1949 עלו ארצה. אלה נפטרה לפני כמה שנים, ואילו חנקה התחתנה והשתקעה עם משפחתה החדשה בקיבוץ החותרים.

ואמי החורגת. קיוונו שנמצא שם את אבא, אבל זה לא קרה. מאוחר יותר חבר שלו סיפר לי שהם הועברו למחנה דכאו ושם הוא חלה בטיפוס והצליח להבריא, אבל מת משברון לב מכיוון שידע שאני ואלה באשוויץ ושאין סיכוי שנצא משם בחיים". החוסן של חנקה דרורי, של המטפלת שלה שלימים היתה אמה החורגת אלה פולק, ושל עוד

להם במילים". לקראת סוף 1943, לנוכח הדיווחים על רצח עם של יהודי אירופה, החלו הגרמנים להיערך לביקור משלחת נציגי הצלב האדום הבינלאומי שהיתה אמורה לסייר בטרזיינשטאט ביוני 1944. משרד התעמולה הנאצי בראשות יוזף גבלס לא נחל בשום אמצעי כדי להציג את השקר המושלם: ניתנה הוראה להכין קונצרט חגיגי של חברי תז-מורת יהודים במיוחד בעבור משלחת הצלב האדום, צריפי העבודה בטרזיינשטאט נהרסו ובמקומם נש-תלו עצים, הוקם פארק ואפילו נבנתה טיילת עם בתי קפה ועמדת תזמורת כלי נשיפה. הכל כדי להעניק לגטו מראה של שכונה עם חצרות פורחות ובתים קטנים, נקיים ומסודרים. חברי המשלחת אכן התרשמו ממצג השווא, ואף פירסמו דו"ח חיובי על אודות יחס הגרמנים ליהודים בגטו טרוזיינשטאט. יתרה מזו, התפאורה עבור משלחת הצלב האדום אף שימשה את התעמולה הנאצית שניצלה את הביקור לצילום סרט תדמית, שבו נראים יהודים בגטו כשהם מבליים בפארק ובבתי קפה, עובדים בבית חרושת ומשחקים כדורגל בחצר. "התרמית הזו לא סייעה בהצלת חייהם של יהודים", מספרת חנקה, "יש כאלה שאומרים שמי שהיה חבר בתזמורת שהופיעה בפני הצלב האדום וביצעה את הרקוויאם, היה בטוח מפני המשלוחים. איש מאיתנו לא היה בטוח, ודווקא רוב אלו שהופיעו בקונצרט בפני משלחת הצלב האדום נשלחו מייד לאחר מכן בטרנספורטים למחנות ההשמדה. גם אני חנו נשלחנו בסתיו 1944 בטרנספורטים לאשוויץ. אבא שלי היה הראשון שנשלח, ולאחר שבועיים אני

והתקיימו הרצאות ולימודי תורה ועברית תוך סיכון ממשי של חייהם. ויקטור אולמן, מלחין ויוצר מרכזי בחיי המור-סיקה של פראג, אשר נשלח לגטו טרוזיינשטאט, אמר בהודמנויות שונות כי אורח החיים התרבותי שהתפתח בגטו תרם לשמירה על האנושיות ועל השפיות במקום כה נורא: "מאמצינו האמנותיים הם אלו שנתנו לנו את תשוקת החיים שם". בסוף 1942 ובמהלך 1943 עלו בגטו כמה מחזות זמר, שלושה קברטים, וכן הוצגה האופרה לילדים "ברונדיבאר" בניצוחו של המנצח והמוסיקאי רפאל שכטר, שבה שיחקה חנקה בתפקיד הראשי. "רפאל היה מוסיקאי נהדר, ואני כילדה ראיתי אילו דברים מדהימים הוא עשה בגטו", נזכרת חנקה. "המטפלת אלה היתה לוקחת אותי איתה לחזרות כדי שאהפוך לה את הדפים לפסנתר, וזו היתה מוסיקה נפלאה".

לשיר את מה שלא נוכל לומר

הקונצרט המיוחד שיערך במסגרת פסטיבל יש-ראל מנציח את סיפורם האמיץ של האסירים בגטו טרוזיינשטאט ושל המנצח שכטר, שפעמיים הצי-ליח לגייס 150 אסירים ומרים שביצעו את היצי-רה 15 פעמים בשנים 1934-1944. בעבור שכטר והמקהלה, ביצוע הרקוויאם הביא לירי ביטוי תקי-ווה לחירות, היקנה נחמה זמנית ואיפשר בריחה מן המציאות הברוטלית של תנאי המחיה הקשים במחנה, אך בעיקר שימש כלי התרסה נגד חילול הכבוד האנושי ורמיסתו על ידי הפושעים הנא-צים. שכטר חזר והפציר במשתתפים שאסף: "אני חנו יכולים לשיר לנאצים את מה שלא נוכל לומר

